

Udvalgte Erhvervs- og produktansvarsforsikringsretlige problemstillinger

Af Asger Holst-Jensen og Kristian von Grumbkow

De almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring (herefter Alm. Bet.) danner i dag aftalegrundlaget i størstedelen af de eksisterende danske forsikringsaftaler for erhvervs- og produktansvar. Betingelserne blev konciperet i 1970 i et samarbejde mellem Industrirådet (nu Dansk Industri) og Dansk Ulykkesforsikrings Forening (nu Forsikring og Pension).

Betingelserne er siden blevet løbende revideret bl.a. i 1987, hvor produktansvaret udskiltes fra den generelle bestemmelse i § 2 over i et særskilt vilkår i § 3, og der blev samtidig implementeret en bestemmelse om komponent- og ingrediensskadedækning med standardiseret fravalgsalternativ. Samme år udarbejdede Børge Dahl¹ en kommentar til de enkelte vilkår i betingelserne, og det fremgår af betingelsernes forord, at der mellem Industrirådet og forsikringsbranchen er enighed om, at betingelserne skal forstås i overensstemmelse med kommentaren.

Betingelserne kaster en lang række interessante forsikringsretlige problemstillinger af sig, der enten ikke eller kun flygtigt har været behandlet i retspraksis og den juridiske litteratur. Denne artikels forfattere har i en specialeafhandling fra juli i år belyst flere af disse. Et udvalg heraf vil blive præsenteret i denne artikel. Udover de til artiklen udvalgte emner, omfatter specialeafhandlingen desuden emner angående betydningen og fortolkningen af den policemæssige udfyldning i aftalerne, dækning for ingrediens- og komponentskade samt problemstillingen vedrørende skadelidtes direkte krav mod forsikringstager navnlig i lyset af dommen U 2010.1360 H.

For mere udførlig diskussion og systematisk behandling af emnerne, må der henvises til specialeafhandlingen.

Helt central er problemstillingen, hvornår skade og tab dækkes af henholdsvis erhvervsansvarsforsikringsdelen og produktansvarsforsikringsdelen. Grænsedragningen kan have væsentlig økonomisk interesse for aftaleparterne, da forsikringstagerne, som aftalerne udbydes i dag, kan nøjes med at tegne den ene af de to ansvarsforsikringstyper. Ved tegning af den kombinerede variant, er grænsedragningen tillige relevant, da der kan forekomme variationer i dækningssummer og selvrisikobeløb for de to forskellige dele. Yderligere kan der i policen være forskel på, hvilke tjenesteydelser og produkter, der dækkes af de respektive dele.

Omsætnings- og præstationstidspunkt

Erhvervsansvarsforsikringen dækker i henhold til § 2, stk. 1 i Alm. Bet., når sikrede er erstatningsansvarlig for skade, og denne er forårsaget under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed.

Produktansvarsforsikringen dækker i henhold til § 3, stk. 1 i Alm. Bet. ligeledes, når sikrede er erstatningsansvarlig for en skade, der er forårsaget under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed dog under den forudsætning, at skaden også er forårsaget af en af de i policen angivne produkter eller tjenesteydelser efter, at de er henholdsvis bragt i omsætning og præsteret. Tidspunktet for omsætning eller præstation er derfor det afgørende kardinalpunkt i bestemmelsen af, efter hvilken af ovennævnte

¹ Børge Dahl er tidligere lektor og professor på henholdsvis Københavns Universitet og CBS. I dag er han præsident i Højesteret.

bestemmelser i Alm. Bet., der er dækning. Der kan undertiden forekomme situationer, hvor det kan være særdeles vanskeligt at vurdere, hvorvidt disse tidspunkter er indtrådt.

I relation til produkters omsætningstidspunkt, er det den udbredte opfattelse, bl.a. hos Børge Dahl, at omsætningstidspunktet indtræder, idet produktet forlader sikredes kontrolsfære². Der er dog i såvel den forsikringsretlige litteratur som i retspraksis meget sparsom hjælp at hente til fortolkning af dette begreb.

Siden konciperingen af Alm. Bet., er det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb blevet introduceret i dansk lovgivning i Produktansvarslovens (herefter PAL) § 7, stk. 1 (der er implementeret på baggrund af EUs produktansvarsdirektiv³), og begrebet er siden i flere tilfælde blevet underkastet vurdering ved både EU-domstolen og de danske domstole, og har i forlængelse heraf tillige tiltrukket opmærksomhed fra juridiske forfattere. Eksempelvis tog EU-domstolen i U.2001.2238 H stilling til, hvorvidt den i sagen skadevoldende defekte Collinsvæske kunne anses for at være omsat til trods for, at den ikke havde forladt den medicinske kontrolsfære.

Et spørgsmål, der trænger sig på i denne forbindelse er derfor, hvad forskellen på omsætningstidspunktsbegrebet i § 3, stk. 1 og det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb består i.

Dahl anfører⁴ i kommentaren til Alm. Bet., at hverken erhvervsansvar eller produktansvar i henhold til lovgivning, praksis eller teori kan beskrives entydigt, men at dette ikke har betydning for forsikringen, da dækningsomfanget alene afgøres af, hvorvidt betingelserne i henholdsvis § 2 og § 3 er opfyldt. Grænsedragningen sker ifølge Dahl uden hensyntagen til, hvordan ansvaret for en given skade efter lovgivningen, retspraksis eller den juridiske litteratur karakteriseres⁵. Der er derfor formentlig i Dahls optik tale om to forskellige begreber, og Dahl påpeger også, at produktansvarsretten ikke kan fastlægges så entydigt, at den kan definere forsikringens dækningsområde⁶.

Der ses dog umiddelbart ikke at være noget i vejen for, at man ved fortolkningen af omsætningstidspunktet i § 3, stk. 1 i Alm. Bet. kan anvende fortolkningen af det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb som bidrag. Begrebet er sprogligt enslydende i de to retsdiscipliner, og der er tidligere set talrige eksempler på, at erstatningsretten og forsikringsretten begrebsmæssigt har samspillet. Det er derfor ikke utænkeligt, at der ved fremtidige afgørelser vedrørende omsætningstidspunktet i Alm. Bet. skeles til den produktansvarsretlige praksis.

For så vidt angår tidspunktet for, hvornår en tjenesteydelse kan anses for at være præsteret, er det afgørende udgangspunkt ifølge Dahl, at arbejdet i forbindelse med ydelsen er udført, og at arbejdet er overført til eller taget i brug af bestilleren⁷. Jan Hornsberg og Georg Lett fremhæver, at præstation er sket, når den fagmæssige ydelse er tilendebragt, og således er klar til at blive overtaget af bestilleren⁸. Ingen af forfatterne diskuterer dog, hvad der forstås ved den fagmæssige ydelse og dennes udstrækning.

² Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 47 note 86

³ Rådets direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar

⁴ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 28 note 14

⁵ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 46 note 82

⁶ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 28 note 14

⁷ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 47 note 85

⁸ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 17

Et eksempel på præstationstidspunktets betydning sås i U 1997.1094 V. I sagen var forsikringstageren af en landmand antaget til at sprede og vende græs. Under udførelsen af arbejdet brækkede en rivetand af hans høvendermaskine, og den blev efterladt på marken efter færdiggørelsen af høvendingen. Da landmanden efterfølgende finsnittede græsset, blev hans finsnittermaskine beskadiget af den afbrækkede rivetand.

Det fremgår af dommen, at landmanden først led skade efter, at forsikringstager havde afsluttet sit opdrag. Skaden forvoldtes derfor efter præstationen af ydelsen, og der var bl.a. derfor ikke i landsrettens optik tale om erhvervsansvar. Det havde der derimod været, hvis landmanden i stedet havde kørt og snittet høet umiddelbart bag høvenderen, idet forsikringstagerens ydelse da ikke ville være færdigpræsteret ved skadens indtræden⁹.

En særlig problematik foreligger i de tilfælde, hvor tjenesteyderen antages til at udføre flere opgaver. Spørgsmålet er her, hvornår opgaverne må anses for at udgøre én ydelse, og hvornår de må anses for at udgøre flere ydelser.

Problemstillingen kan betragtes fra en kvantitativ og en kvalitativ vinkel. Et eksempel på førstnævnte ville forefindes, hvis den præcis samme tjenesteydelse skulle udføres på flere forskellige opfyldelsessteder. Eksempelvis hvis høvendingen i ovennævnte dom skulle omfatte to marker i stedet for én. Hvis der var tale om to forskellige ydelser, ville høvendingen på den første mark kunne anses for at være præsteret til trods for, at høvendingen på den anden mark endnu ikke var påbegyndt. Det må antages, at der ved afgørelsen heraf må skeles til den tidsmæssige og den geografiske tilknytning mellem de forskellige opgaver. Skal opgaverne eksempelvis opfyldes med et langt tidsmæssigt mellemrum, eller er der en væsentlig geografisk afstand mellem opgavernes opfyldelsessted, vil dette udgøre stærke holdepunkter for ikke at anse opgaverne for at være en del af samme ydelse.

Som eksempel på en kvalitativ vinkel på problemstillingen kan fremhæves det tilfælde, hvor et håndværkerfirma antages til samtidig både at udskifte vandrør og lægge tagsten på den samme bygning. Anses opgaverne for at udgøre to forskellige ydelser, vil den førstafsluttede opgave kunne anses for præsteret, selv om den anden ikke er det. Der må her lægges vægt på karakteren af de respektive opgaver. I nærværende eksempel må de to opgaver, henset til faglig kvalifikation og materialebehov, formodes at være af så forskellig karakter, at de ikke er en del af samme ydelse. Dette udgangspunkt må dog formodentlig modificeres, såfremt der eksisterer en funktionel og sikkerhedsmæssig sammenhæng mellem opgaverne. Såfremt funktionen eller sikkerheden af en opgave afhænger af en anden opgaves opfyldelse, kan opgaverne formentlig ikke, selvom de har forskellig karakter, anses for at være to forskellige ydelser.

Som ovenfor nævnt er det Hornsbergs og Dahls opfattelse, at præstation er sket, når den fagmæssige ydelse er tilendebragt. Det kan dog diskuteres, om ikke ydelsen kan anses for at være præsteret til trods for, at mindre eller uvæsentlige dele af ydelsen endnu ikke er tilendebragt. Man kan opstille et eksempel, hvor skade opstår efter, at en mekaniker har færdiggjort sin reparation af en maskine, men endnu ikke har foretaget oprydning og rømning af opfyldelsesstedet. I det tilfælde hvor oprydningen udelukkende har æstetisk karakter og ikke har betydning for maskinens funktion og sikkerhed, kan ydelsen antageligvis anses for at være præsteret. Anderledes forholder det sig formentlig, hvis oprydningen har en funktions- og sikkerhedsmæssig betydning for brugen af maskinen - eksempelvis hvis den skal forhindre, at der sker en uheldsmæssig støvophobning i en støvfølsom steril maskine.

⁹ Lett m.fl., Produktansvaret i praksis, erstatning og forsikring, s. 93

Dækning for mellehandlerhæftelse

I henhold til PAL § 10a hæfter en mellehandler for producentens ansvar. Det er derfor interessant, hvorvidt der i Alm. Bet. er hjemmel til dækning af sikredes hæftelse som mellehandler.

Ifølge § 3, stk. 1 i Alm. Bet. dækkes alene forsikringstagers erstatningsansvar. Terminologisk og retsligt adskiller begreberne erstatningsansvar og hæftelse sig imidlertid markant. Godt nok omtaler mange formueretlige forfattere hæftelse som hæftelsesansvar, og mellehandlerhæftelsen i PALs §10a er placeret i PALs kapitel om mellehandleransvar¹⁰. Der kan naturligvis anlægges det synspunkt, at der i hæftelsen ligger en erstatningsforpligtelse overfor skadelidte, men denne er opstået på baggrund af den egentlige skadevolders erstatningsansvar og som følge af den hæftende parts relation til denne. Der kan på den baggrund ikke juridisk sættes lighedstegn mellem erstatningsansvar og hæftelse.

Ud fra en ren ordlydsfortolkning af § 3, stk. 1 omfattes mellehandlerhæftelsen som følge heraf ikke af dækningsomfanget i bestemmelsen. Dahl berører ikke problemstillingen i sine kommentarer.

En undersøgelse af konkrete selskabers produktinformation viser imidlertid, at selskaberne er opmærksomme på problemstillingen. Tryg Forsikring oplyser i produktvejledningen til deres kombinerede erhvervs- og produktansvarsforsikring, at produktansvar er det ansvar ”Producent og mellehandler bliver idømt, når defekte produkter forvolder skade på personer eller ting”¹¹.

I Almindelig Brand Forsikrings produktark til samme type forsikring anføres det: ”Erhvervs- og produktansvar er det ansvar, jeres virksomhed som producent eller mellehandler kan blive idømt, når I har leveret et defekt produkt”¹².

Ovennævnte formuleringer må tolkes som klare tilsagn fra selskabernes side om dækning af mellehandlerhæftelsen, til trods for den manglende sikre ordlydshjemmel i Alm. Bet.

At erhvervs- og produktansvarsforsikringen dækker forsikringstagerens mellehandlerhæftelse synes hensigtsmæssig, da mellehandlerens hæftelse ifølge Dahl¹³ ikke dækkes af producentens ansvarsforsikring, og da selskaberne ikke tilbyder hæftelsesforsikringer som tilvalgs mulighed. Hvis ikke erhvervs- og produktansvarsforsikringen dækkede mellehandlerhæftelsen, ville forsikringstager stå uden dækningsmulighed for en forpligtelse, der ikke engang kan bebrejdes forsikringstager selv, men som udelukkende følger af en lovbestemt hæftelse. Der er ikke i retspraksis set eksempler på tvister angående problemstillingen.

Forureningsskader

Dækningsomfanget for ansvar for forureningsskader reguleres i § 2, stk. 3 i Alm. Bet. Det hedder bl.a. i bestemmelsen, at der kun dækkes ”ansvar for forurening (...) såfremt skaden er opstået uventet, utilsigtet og ved et pludseligt uheld (...)”. Formålet med bestemmelsen har formentlig været at begrænse selskabets

¹⁰ Mellehandlerhæftelsen i PAL § 10a må i denne forbindelse ikke forveksles med det egentlige mellehandleransvar i PAL § 10, der har karakter af et præsumptionsansvar.

¹¹ http://www.tryg.dk/netinsurance01/getFile?Id=Faktablad_E_Pansvar.pdf

¹² http://www.almbrand.dk/abdk/Erhverv/Forsikring/Forsikringer/Ansvar/Erhvervsogproduktansvarsforsikring/idc/groups/abdk_web/documents/web_content/pdf_erhvervsproduktansvar.pdf

¹³ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 31 note 32

dækningsrisiko for ansvar for forureningsskader, der kan være særdeles økonomisk omfattende, til tilfælde, hvor forsikringstager har haft vanskeligt ved at gardere sig mod skadens indtræden.

Det mest centrale led i bestemmelsen er kravet om, at skaden skal være indtrådt pludseligt. Det har i den juridiske litteratur og retspraksis i mange år været den gængse antagelse¹⁴, at forudsætningen for dækning er, at forureningsskadens hovedårsag er pludselig, men Østre Landsret ændrede imidlertid praksis i U 2010.942 Ø. En olietank sprang læk hovedsageligt som følge af korrosion. Det var efterfølgende landsrettens opfattelse, at den udløsende skadesårsag bestod i vibrationer ved oliepåfyldning, og at det var tilstrækkeligt for dækning, at denne kunne anses for at være pludselig.

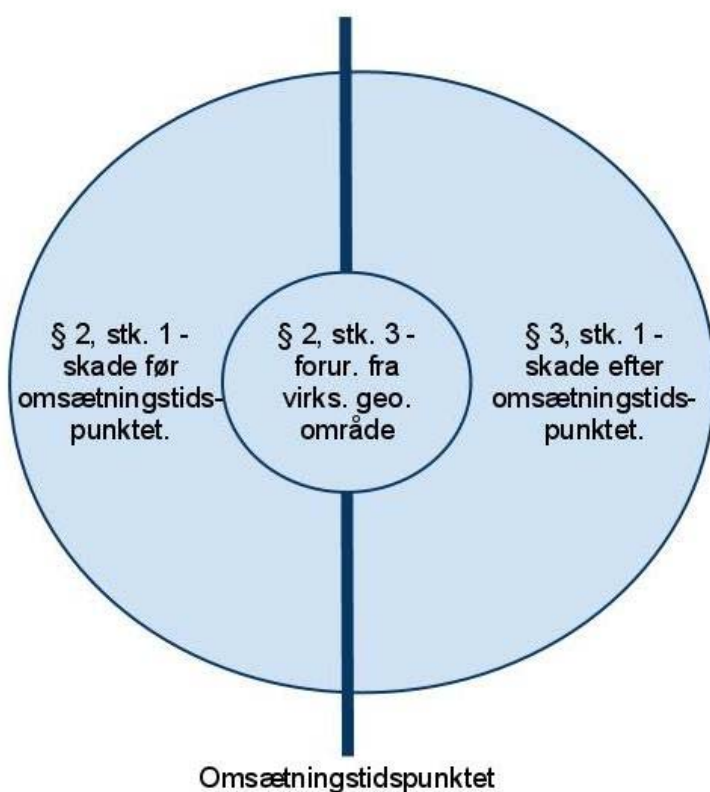
Der kan argumenteres for, at dommen udvander pludselighedskriteriet i § 2, stk. 3 og dermed til en vis grad tilsidesætter bestemmelsens formål, idet det anerkendes at en skade, der er opstået på kort tid, men som er en følge af langvarig gennemtæring, er pludselig, selvom det må antages, at forsikringstager har haft mulighed for at gardere sig mod skaden ved periodevis at undersøge tanken og forestå vedligeholdelse. Det sagsøgte selskab har efterfølgende anket til højesteret, og der afsiges dom engang i løbet af 2012.

Forureningsskade kan imidlertid også dækkes i henhold til § 2, stk. 1 eller § 3, stk. 1 i Alm. Bet. Er dette tilfældet, skal der i afgørelsen af dækningssspørgsmålet ikke skeles til ovennævnte betingelser i § 2, stk. 3. Den indbyrdes afgrænsning mellem de pågældende tre bestemmelser er derfor væsentlig. Afgrænsningen er ikke ukompliceret, og for en udførlig diskussion henvises der til specialeafhandlingens kapitel 8.

I korte træk kan det anføres, at det er afgørende for om dækningssspørgsmålet skal afgøres efter § 3, stk. 2, at den skadevoldende forureningskilde på skadestidspunktet befinder sig indenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område. Er dette tilfælde, er det underordnet, hvorvidt forureningskilden kan anses for at være omsat, da § 2, stk. 3 formentlig går forud for henholdsvis både § 2, stk. 1 og § 3, stk. 1. Befinder forureningskilden sig derimod uden for forsikringstagers virksomheds geografiske område på skadestidspunktet, vil erstatningsansvaret være omfattet af § 2, stk. 1 eller § 3, stk. 1 alt afhængig af, om forureningskilden kan anses for at være omsat.

Nedenstående figur fungerer som en forenklet illustration af de tre bestemmelsers dækningsomfang i relation til forureningskildens fysiske placering og tidspunktet for omsætning.

¹⁴ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 41 og FED 2000.2252 Ø

Forsikringstagers lovvalgsaftaler

§ 6 i Alm. Bet. giver parterne adgang til i policen at afgrænse, i hvilket geografisk område en skade skal være opstået, for at forsikringstagers ansvar er dækket af forsikringen. Områderne er i policerne som oftest inddelt i "Skandinavien", "Europa", "Hele verden undtagen USA og Canada" eller "Hele verden"¹⁵.

Opdelingen skyldes, at ansvarsreglerne kan variere, alt efter hvor i verden skaden indtræder. I USA er der en tendens til at tilkende skadelidte store erstatninger, og forsikringselskaberne vil som en naturlig konsekvens heraf kræve en højere præmie, for at forsikre forsikringstagers risiko ved at omsætte produkter i USA.

Alm. Bet. forholder sig derimod ikke umiddelbart til international privat- og procesretlige spørgsmål om værneting og lovvalg i relation til sikredes ansvar overfor en skadelidt og disses betydning for dækningen.

Ifølge Dahl er det afgørende for dækning i Alm. Bet., at skaden sker inden for det valgte geografiske dækningsområde, og "at ansvaret ifaldes efter de almindelige erstatningsregler for en på det pågældende sted indtrådte skade"¹⁶. Derudover påpeger forfatteren, at det ikke spiller nogen rolle for dækningen, hvilket lands retsregler, der ifaldes ansvar efter.

Som følge heraf kan der argumenteres for, at der i Alm. Bet. er gjort op med værneting og lovvalg i § 6, idet det er accepteret, at alt ansvar skal dækkes, såfremt skaden er opstået indenfor det geografiske dækningsområde.

¹⁵ König m.fl., Industriens produktansvarsforsikring, almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 86

¹⁶ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 76 note 169

Er dette tilfældet, kan forsikringstageren i forbindelse med indgåelse af lovvalgsaftaler imidlertid teoretisk udvide selskabets risiko markant. Indgår forsikringstager efter tegningen af erhvervs- og produktansvarsforsikringen lovvalgsaftaler med sine aftagere, hvori det bestemmes, at aftalen er underlagt et regelsæt, der skærper forsikringstagerens produktansvar, vil forsikringstageren udvide selskabets dækningsrisiko. Eksempelvis er der forskel på produktansvarsgrundlaget i henholdsvis det danske retspraksisudviklede produktansvar og CISG. Samtidig vil andre stater (navnlig udenfor EU- og EFTA-samarbejdet) kunne have et mere skærpet produktansvarsgrundlag i deres lovgivning.

Sådanne lovvalgsaftaler gribes formentlig hverken af bestemmelserne om fareforøgelse i henholdsvis § 45 og § 46 i Forsikringsaftaleloven og § 12 i Alm. Bet. Der ses derfor ikke umiddelbart at være noget forsikringsretligt værn mod en sådan risikoudvidelse. Der må i særdeleshed henvises til specialeafhandlingens kapitel 11 for omfattende diskussion. Problemstillingen har endnu ikke har været underkastet domstolenes behandling.